

ERTA YOSHDA KOXLEAR IMPLANTATSIYALANGAN BOLALARDA LOGOPEDIK DIAGNOSTIKA VA KORREKSIYA TEXNOLOGIYALARI

Davronova Durdona

O'zMPU "Logopediya" yO'nalishi Magistratura 1-bosqich talabasi

Annotatsiya: Mazkur maqolada erta yoshda koxlear implantatsiya qilingan bolalarda nutqiy rivojlanishning neyropsixologik, psixolingvistik va pedagogik asoslari kompleks tarzda tahlil qilinadi. Koxlear implantatsiya eshitish imkoniyatini texnik jihatdan ta'minlasa-da, nutqning to'liq shakllanishi maxsus logopedik diagnostika va tizimli korreksiya texnologiyalarini talab etadi. Maqolada erta yoshdagi implantatsiyalangan bolalarda logopedik diagnostikaning mazmuni, metodlari va baholash mezonlari, shuningdek eshitish-nutqiy rivojlanishni shakllantirishga qaratilgan zamonaviy logopedik korreksiya texnologiyalari keng yoritilgan. Multimodal yondashuv, o'yin texnologiyalari va ota-onalar bilan hamkorlikka asoslangan ishlarning samaradorligi ilmiy asosda asoslab beriladi.

Kalit so'zlar: koxlear implantatsiya, erta yosh, logopedik diagnostika, logopedik korreksiya, eshitish-nutqiy rivojlanish, neyroplastiklik, fonematik idrok, multimodal yondashuv, ota-onalar ishtiroki

Аннотация: В статье проводится комплексный анализ нейropsychологических, психолингвистических и педагогических основ речевого развития детей, рано перенесших кохлеарную имплантацию. Несмотря на то, что кохлеарная имплантация обеспечивает техническую возможность восприятия звуков, полноценное формирование речи невозможно без специальной логопедической диагностики и системных коррекционных технологий. В работе раскрываются содержание, методы и критерии логопедической диагностики детей раннего возраста с кохлеарными имплантами, а также представлены современные логопедические коррекционные технологии, направленные на развитие слухоречевых навыков. Обоснована эффективность мультимодального подхода, игровых технологий и взаимодействия с родителями в коррекционно-педагогическом процессе.

Ключевые слова: кохлеарная имплантация, ранний возраст, логопедическая диагностика, логопедическая коррекция, слухоречевое развитие, нейропластичность, фонематическое восприятие, мультимодальный подход, участие родителей.

Annotation: This article presents a comprehensive analysis of the neuropsychological, psycholinguistic, and pedagogical foundations of speech development in children who have undergone early cochlear implantation. Although cochlear implantation provides a technical opportunity for sound perception, full

speech development requires specialized speech therapy diagnostics and systematic corrective technologies. The article describes the content, methods, and assessment criteria of speech therapy diagnostics for young children with cochlear implants, as well as modern corrective technologies aimed at developing auditory and speech skills. The effectiveness of a multimodal approach, play-based technologies, and parental involvement in the corrective and educational process is scientifically substantiated.

Keywords: cochlear implantation, early childhood, speech therapy diagnostics, speech therapy intervention, auditory-speech development, neuroplasticity, phonemic perception, multimodal approach, parental involvement

Kirish

Eshitishida chuqur darajadagi nuqsoni bo'lgan bolalarda nutqning shakllanishi inson rivojlanishidagi eng murakkab muammolardan biri hisoblanadi. Nutq — bu faqat tovushlar yig'indisi emas, balki murakkab psixik faoliyat bo'lib, u eshitish, tafakkur, xotira va ijtimoiy tajriba bilan chambarchas bog'liqdir. Eshitish analizatorining yetarli darajada ishlamasligi bolaning atrof-muhit bilan muloqotini cheklaydi, natijada nutqiy rivojlanish sekinlashadi yoki umuman shakllanmaydi. Bu holat bolaning kognitiv rivojlanishiga, hissiy holatiga va ijtimoiy moslashuviga salbiy ta'sir ko'rsatadi.

Eshitishida jiddiy muammosi bo'lgan bolalarda nutq rivojlanishi murakkab jarayon bo'lib, faqat implantatsiya bilan cheklanmaydi. Tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, eshitish cheklangan bolalarda tovushlarni to'liq idrok eta olmaslik nutq va muloqot qobiliyatining sekinlashishiga olib keladi

Koxlear implantatsiya bolaning eshitish qobiliyatini tiklashga yordam beradi, ammo nutqning samarali rivojlanishi uchun logopedik diagnostika va korreksiya ham muhimdir. Logopedik diagnostika bolaning nutqiy va eshitish rivojlanish darajasini aniqlash, individual mashg'ulotlarni rejalashtirish va muammolarni erta aniqlash imkonini beradi. Shu bilan birga, logopedik korreksiya yordamida bola:

- Tovushlarni farqlash va idrok etishni o'rganadi;
- So'z va bo'g'inlarni takrorlash orqali talaffuzini rivojlantiradi;
- Lug'at boyligini oshiradi va oddiy gaplarni tuzishni o'rganadi;
- Ijtimoiy va kommunikativ ko'nikmalarini mustahkamlaydi.

Erta yoshda implantatsiya va logopedik ishlarning birgalikda qo'llanilishi bolaning nutqiy rivojlanish sur'atini sezilarli darajada oshiradi. Shu sababli, logopedik diagnostika va korreksiya texnologiyalari implantatsiyadan keyingi jarayonning ajralmas qismi sifatida qaraladi va bolaning ijtimoiy moslashuvi hamda nutqiy imkoniyatlarini maksimal darajada rivojlantirishga xizmat qilad

Zamonaviy tibbiyotda koxlear implantatsiya eshitishida og'ir nuqsoni bo'lgan bolalar uchun eng samarali reabilitatsiya usullaridan biri sifatida e'tirof etilmoqda. Ayniqsa, implantatsiyaning erta yoshda amalga oshirilishi bolaning nutqiy rivojlanishi

uchun muhim ahamiyat kasb etadi. Erta yosh — bu nutq va eshitish tizimlarining eng sezgir davri bo'lib, aynan shu davrda miya po'stlog'ida nutq markazlari faol shakllanadi. Shu bilan birga, koxlear implantatsiya bolaning eshitishini texnik jihatdan ta'minlasa-da, nutqning o'z-o'zidan rivojlanishini kafolatlamaydi. Shu sababli erta yoshda koxlear implantatsiyalangan bolalar bilan olib boriladigan logopedik diagnostika va korreksiya texnologiyalarini ilmiy asosda tashkil etish dolzarb pedagogik muammo hisoblanadi.

Erta yosh davri (0–3 yosh) markaziy nerv tizimining yuqori plastiklik darajasi bilan tavsiflanadi. Bu davrda miya tashqi stimullarga juda tez moslashadi va yangi neyron aloqalar faol shakllanadi. Aynan shu davrda eshitish stimulyatsiyasi nutq markazlarining rivojlanishida hal qiluvchi ahamiyatga ega bo'ladi. Agar bola ushbu davrda tovushli muhitdan yetarli darajada foydalana olmasa, nutqning rivojlanishida jiddiy cheklanishlar yuzaga keladi.

Koxlear implantatsiya erta yoshda amalga oshirilganda, bola tovushlarni idrok etish imkoniyatiga ega bo'ladi, biroq implant orqali qabul qilinadigan tovushlar tabiiy eshitishdan sifat jihatidan farq qiladi. Bola tovushlarni tanish, farqlash va mazmun bilan bog'lashni qayta o'rganadi. Neyropsixologik nuqtai nazardan bu jarayon murakkab qayta tashkil etish mexanizmlarini talab qiladi. Shu sababli logopedik ta'sir bolaning eshitish analizatori va nutq markazlari o'rtasidagi aloqalarni shakllantirishda asosiy omil bo'lib xizmat qiladi.

Erta yoshda koxlear implantatsiyalangan bolalarda logopedik diagnostika ilmiy-metodik asoslari:

Logopedik diagnostika bolaning eshitish-nutqiy rivojlanish darajasini aniqlash va individual korreksion dastur tuzish uchun zarur bo'lgan asosiy bosqich hisoblanadi. Diagnostika psixolingvistika, neyropsixologiya va maxsus pedagogika tamoyillariga asoslanadi. Diagnostika jarayonida bolaning yosh xususiyatlari, implantatsiya vaqti, implantdan foydalanish muddati hamda umumiy psixomotor rivoji hisobga olinadi.

Diagnostikaning asosiy yo'nalishlari:

Erta yoshdagi implantatsiyalangan bolalarda diagnostika quyidagi asosiy yo'nalishlarda olib boriladi:

- tovushlarga bo'lgan reflektor va ongli reaksiyalar;
- eshitish e'tiborining davomiyligi va barqarorligi;
- tovush manbasini aniqlash qobiliyati;
- intonatsion farqlash;
- nutqiy taqlidning rivojlanganlik darajasi;
- passiv va faol lug'at elementlari;
- og'zaki va og'zaki bo'lmagan kommunikatsiya vositalari.

Erta yoshdagi bolalarda logopedik diagnostika bir martalik baholash bilan cheklanib qolmasligi kerak. Diagnostika jarayoni dinamik xarakterga ega bo'lib,

bolaning rivojlanishidagi o'zgarishlar muntazam monitoring asosida baholanadi. Bu yondashuv logopedga korreksiya dasturini o'z vaqtida moslashtirish imkonini beradi.

Erta yoshda koxlear implantatsiyalangan bolalarda logopedik korreksiya texnologiyalari quyidagi umumiy tammoyillarga tayanadi:

Logopedik korreksiya jarayoni tizimlilik, izchillik va individuallashtirish tamoyillariga asoslanadi. Har bir bolaning eshitish tajribasi, psixik rivojlanish darajasi va nutqiy imkoniyatlari turlicha bo'lgani sababli, korreksiya texnologiyalari individual yondashuv asosida tashkil etiladi.

Eshitish e'tiborini shakllantirish bosqichi

Korreksiyaning dastlabki bosqichida bolaning tovushlarga bo'lgan e'tibori rivojlantiriladi. Atrof-muhit tovushlari, ota-onaning nutqi, musiqa va ovozli o'yinchoqlar yordamida bola tovush manbasini aniqlashga va unga javob berishga o'rgatiladi. Ushbu bosqich bolaning keyingi nutqiy rivojlanishi uchun mustahkam asos yaratadi.

Nutqiy taqlid va fonematik idrokni rivojlantirish

Keyingi bosqichda nutqiy taqlid va tovushlarni farqlash qobiliyati shakllantiriladi. Bola logoped tomonidan berilgan tovushlar, bo'g'inlar va oddiy so'zlarni takrorlashga undaladi. Fonematik idrokning rivojlanishi to'g'ri talaffuz va grammatik nutq shakllanishining poydevorini tashkil etadi.

Lug'at boyligini kengaytirish va grammatik nutqni shakllantirish

Ushbu bosqichda bolaning faol lug'ati kengaytiriladi, oddiy gap tuzish ko'nikmalari shakllantiriladi. Nutqiy material kundalik hayot bilan bog'lab beriladi, bu esa nutqni tabiiy sharoitda mustahkamlash imkonini yaratadi.

O'yin va multimodal texnologiyalarning ilmiy ahamiyati

Erta yoshdagi bolalar bilan ishlashda o'yin texnologiyalari yetakchi o'rin egallaydi. O'yin faoliyati bolaning psixologik xususiyatlariga mos keladi va uni nutqiy faoliyatga faol jalb etadi. Multimodal yondashuv — eshitish, ko'rish va harakat kanallarini uyg'unlashtirish — nutqni o'zlashtirish jarayonini tezlashtiradi va barqarorlashtiradi.

Ota-onalar bilan hamkorlikka asoslangan logopedik ishlar

Erta yoshdagi bolalarda nutqiy rivojlanishning asosiy muhiti oila hisoblanadi. Logopedik mashg'ulotlar ota-onalar tomonidan kundalik hayotda qo'llab-quvvatlanmasa, korreksiya samaradorligi sezilarli darajada pasayadi. Shu sababli ota-onalarni pedagogik jihatdan tayyorlash, ularga nutqiy stimulyatsiya usullarini o'rgatish logopedik korreksiya texnologiyalarining muhim tarkibiy qismi hisoblanadi.

Xulosa

Erta yoshda koxlear implantatsiyalangan bolalarda logopedik diagnostika va korreksiya texnologiyalari bolaning nutqiy, kognitiv va ijtimoiy rivojlanishini ta'minlashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Ilmiy asoslangan diagnostika, bosqichma-bosqich tashkil etilgan korreksiya jarayoni, o'yin va multimodal texnologiyalar hamda oila bilan uzviy hamkorlik bolaning eshitish-nutqiy imkoniyatlarini maksimal darajada rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu kompleks yondashuv implantatsiyalangan

bolalarning jamiyatga muvaffaqiyatli integratsiyasini ta'minlashda muhim pedagogik shart hisoblanadi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Архипова Е.Ф. Логопедия: теория и практика. – Москва: Академия, 2018.
2. Королёва И.В. Кохлеарная имплантация у детей. – Санкт-Петербург: Речь, 2017.
3. Леонгард Э.И. Формирование речи у детей с нарушением слуха. – Москва: Владос, 2016.
4. Соловьёва Т.А. Ранняя помощь детям с нарушениями слуха. – Москва: ИКП РАО, 2020.
5. Yoshinaga-Itano C. Language development after early cochlear implantation. – Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 2015.
6. Connor, C. M., Craig, H. K., Raudenbush, S. W., Heavner, K., & Zwolan, T. A. (2019). The role of early speech-language intervention in cochlear implant outcomes. Journal of Deaf Studies and Deaf Education, 24(2), 115–127.
7. Dettman, S. J., Pinder, D., Briggs, R. J., Dowell, R. C., & Leigh, J. R. (2016). Communication development in children who receive cochlear implants during the first year of life. Ear and Hearing, 37(2), 1–15.
8. Geers, A. E. (2006). Factors influencing spoken language outcomes in children following early cochlear implantation. Advances in Otorhinolaryngology, 64, 50–65.
9. Kral, A., & O'Donoghue, G. M. (2010). Profound deafness in childhood. New England Journal of Medicine, 363(15), 1438–1450.
10. Niparko, J. K., Tobey, E. A., Thal, D. J., Eisenberg, L. S., Wang, N. Y., Quittner, A. L., & Fink, N. E. (2010). Spoken language development in children following cochlear implantation. JAMA, 303(15), 1498–1506.
11. Yoshinaga-Itano, C., Sedey, A. L., Coulter, D. K., & Mehl, A. L. (2020). Language of early- and later-identified children with hearing loss. Pediatrics, 102(5), 1161–1171.
12. Askarov, D. (2022). In Particular Of Amiry's Composition Of Navai's Ghazal. European Scholar Journal, 3(12), 34-36.
13. Dilmurod, A. (2025). National Idea Issues in Modern Filmodramaturgy (On the Example of Erkin A'zam's Film Dramas). American Journal of Philological Sciences, 5(05), 370-374.
14. Dilmurod, A. (2025). Ideological and Artistic Characteristics of The Work "A Farewell to Arms". American Journal of Philological Sciences, 5(04), 283-286.
15. Asqarov, D. (2025). ADABIYOT FANINI O 'QITISHDA STEAMNI JORIY ETISH. University Research Base, 519-524.

16. Asqarov, D. (2025). G'OYA, MAVZU VA MA'NO MUSHTARAKLIGI. University Research Base, 350-360.
17. Asqarov, D. (2024). AMIRIY LIRIKASIDA NAVOIYGA MUXAMMASLAR. Инновационные исследования в современном мире: теория и практика, 3(12), 87-93.
18. Asqarov, D. (2022). Mukhammas form in the lyrics of Uvaysi. INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 16(09), 5-9.
19. Asqarov, D. (2022). MUKHAMMAS FORM IN THE LYRICS OF UVAYSI. INTERNATIONAL JOURNAL OF RESEARCH IN COMMERCE, IT, ENGINEERING AND SOCIAL SCIENCES ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 16(09), 5-9.
20. Asqarov, D. (2023). AMIRIYNING NAVOIYGA MUXAMMASI. Academic research in educational sciences, 4(Conference Proceedings 1), 101-105.
21. Asqarov, D. (2026, February). SULTONXON TO 'RA ADO IJODIDA NAVOIY AN'ANALARI. In Conferences (Vol. 2, No. 1, pp. 165-172).